УДК 001.4+81'271

М.Р. Процик

ТЕРМІНОЗНАВЧА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ОСНОВА МОВНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ВИДАВЦЯ

Сучасному суспільству вкрай потрібний якісно новий тип продуцентів матеріальних і духовних благ. Йдеться не лише про ґрунтовну спеціальну підготовку у відповідному професійному та кваліфікаційному напрямі. Це мають бути широкоосвічені та широкоерудовані люди, здатні осмислювати і належно оцінювати раціональний досвід минулого, правильно аналізувати події та явища сучасного суспільного життя, приймати нетрадиційні і сміливі рішення. І, безперечно, це мають бути сильні мовленнєві особистості. Останнього без спеціального мовного вишколу не досягнути.

Основи мовної культури людини, як відомо, закладаються ще у дитинстві, у шкільні роки, а потім – протягом усього періоду активної суспільної діяльності – постійно поповнюються та оновлюються. Під час проходження всіх офіційних етапів здобування освіти, у подальшій професійній діяльності фахівець но-

вої генерації повинен прагнути самостійно удосконалювати свої знання з мови, постійно розвивати відповідні вміння та навички.

Від культури усного та писемного мовлення людини, від того, наскільки добре вона володіє мовними нормами, залежать її професійний рівень, вміння задовольняти свої комунікативні потреби в процесі практичної діяльності. Особливо важливо це в сучасних умовах стрімкого розвитку потужних новітніх технологій, тотальної інформатизації суспільства. Працівники високої кваліфікації будь-якої спеціальності повинні добре володіти мовним "інструментарієм" своєго фаху – термінологією, бути готовими до сприйняття і засвоєння термінів на позначення понять, які щойно з'явилися, а головне, здатними творити "якісні" – і з логіко-поняттєвого, і з лексико-семантичного боку – термінологічні одиниці.

Останнє десятиліття XX ст. позначене потужною комп`ютеризацією багатьох галузей людської діяльності і – як наслідок – "комп`ютеризацією" відповідних термінологій. Дуже гостро ця проблема постала перед фахівцями видавничої галузі, оскільки активний розвиток комп'ютерних технологій протягом останнього десятиліття спричинив справжню революцію в сучасній книгота пресовидавничій справі. Змінилося чимало реалій, на зміну старим поняттям прийшли нові, і вони потребують термінування.

Серед новітніх термінів, які поповнили сучасну видавничу термінологію, є терміни з інформатики та обчислювальної техніки, що стали вже загальнонауковими (загальнотехнічними), і вузькоспеціальні терміни, що виникають внаслідок змін, власне, у редакційно-видавничому процесі. "Багато термінів прийшли до нас з англомовних комп'ютерних видавничих систем, редакторів текстових документів, програм обробки зображення. Слід врахувати, що в Україні тривалий час наукові публікації, науково-технічна документація. викладання у вищих навчальних закладах велися російською мовою. Це призвело до того, що українська термінологія в галузі комп'ютерних технологій поліграфії, видавничої справи практично не розвивалася. Видавалися окремі праці з інформатики, поліграфії, видавничої справи, редагування, але спеціального видання, що поєднувало б ці галузі, не існує. Потреба в спеціальних перекладних і тлумачних словниках зумовила неузгодженість багатьох термінів" [3, 5].

Якщо для визначення, наскільки коректними є той чи інший термін першої групи, можна скористатися словниками – у 1991 р. видано англо-українсько-російський словник О. Коссака і С. Маньковського (близько 9000 слів) [4], у 1995-му – англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки О. Коссака (15 000 слів) [3] та англо-українсько-російський словник з інформатики, програмування, обчислювальної техніки А. Бартківа, О. Гринчишина, Я. Гринчишина (5500 англійських, 12 000 українських і російських термінів) [1], то друга група видавничих термінів залишається поки що несистематизованою і неупорядкованою.

Більшість нових для видавничої сфери спеціальних лексем побутує лише в усному фаховому мовленні, часто як професійний жаргон. Якісної україномовної спеціальної літератури відповідного змісту – природного середовища для відшліфовування та кодифікування наукової термінології – вкрай мало.

Стрімка модернізація технологічного процесу, пов`язана з комп`ютеризацією, випереджає, як це часто буває, модернізацію спеціальної підмови, що його обслуговує. Оскільки українська мова, а точніше її носії, не встигають вчасно, а головне точно відреагувати на зміни в логіко-поняттєвій підсистемі терміносистеми видавничої справи (в її плані змісту), на лексичному рівні (в її плані вираження) починають відбуватися певні деструктивні явища. Одна з причин – відсутність україномовних операційних середовищ, прикладних програм з україномовним інтерфейсом. Друга причина – якісні зміни у професійному складі видавничої галузі, пов'язані з комп`ютеризацією редакційно-видавничих процесів, – нею почали займатися фахівці з інформатики, комп`ютерних технологій, математики.

Усе це призвело до термінологічної синонімії у видавничій сфері, невмотивованого калькування, порушення семантичної точності при термінуванні і, як наслідок, до "засилля" англіцизмів та русизмів, логіко-поняттєвих та мовних покручів – до розхитування норми. Можна навести приклади не завжди виправданого уведення нових лексем-дублетів до усталених в спеціальному мовленні термінів. Так, скажімо, некоректно замість *кегль шрифту* використовується терміносполука *розмір шрифту,* замість *гарнітура шрифту – дизайн шрифту* або *шриф-*

товий фонт, портретна орієнтація, альбомна орієнтація замість *вертикальний формат* чи *горизонтальний формат.*

Як негативну треба трактувати появу чужих термінів (таких, "які, увійшовши в мову порівняно недавно, не заховали своєї чужомовної прикмети і не змінилися під впливом мови-реципієнта" [4, с. 164]). Приклади вживання таких термінів знаходимо в практичному посібнику для користувача найбільш популярної серед українських видавців програми PageMaker [1]. Це, передусім, форми на *–інг – грикінг, кернінг, трекінг, трепінг.* Перш ніж уводити їх у мовленнєвий обіг, слід провести ретельну інвентаризацію наявного термінологічного матеріалу: часто поняття, яке пропонується називати новим чужим словом, давно існує в терміносистемі видавничої справи і термінується усталеною терміноодиницею. То чи є потреба замінювати добре відомий видавцям і поліграфістам термін *зміна апрошів* (міжслівних прогалин), яким позначається одна з технологічних операцій при верстанні тексту, терміном *кернінг,* коли сутність процесу не змінилася. а змінився лише інструментарій його реалізації?

В усному ж мовленні видавничих працівників, які не мають спеціальної видавничої освіти, нерідко побутують такі слова, як *сайзи* (кеглі шрифтів), *спейси* (міжслівні прогалини), *фонти* (гарнітури шрифтів) та подібні.

Проблема англіцизмів – одна з найактуальніших для сучасної видавничої термінології, оскільки більшість комп'ютерних видавничих програм використовується в їх англомовному варіанті. Фахівці-практики воліють працювати з власне англійськими варіантами програм, а не з тими ж російськими (які, здавалося б, мали б бути зручнішими та легшими в користуванні). Причин такої ситуації кілька – по-перше, освіта сучасних спеціалістів, рівень їхнього володіння іноземними мовами цілком дозволяють працювати з оригіналами програмного забезпечення, по-друге, локалізовані російською мовою програми для видавничої галузі часто працюють некоректно, переклад термінології не завжди адекватний.

Тому, як свідчить практика, фахівцю в теперішніх умовах простіше постійно мати справу з англійськими термінами. Відтак в усному спеціальному мовленні також вживаються відповідні запозичення – можна навіть говорити про англізацію комп'ютерної галузі. У професійному спілкуванні видавничих працівни-

ків трапляються такі слова: *лінки* (посилання), *пейст* (вставити), *юзер* (користувач) та інші. Зловживання іншомовними словами не може викликати схвалення. Культура української мови вимагає уникати вживання англіцизмів за наявності власне українських відповідників.

Трапляється серед термінів лексичний і граматичний суржик – *набір* замість *складання; поля* замість *береги*; *пробіл* замість *прогалина; верстка* (на позначення процесу) замість *верстання*; *ввід тексту* замість *введення тексту*, аналогічно *обріз тексту, розрив абзацу, обрив рядка, прив'язка тексту* тощо. Некоректний переклад з російської (або переклад за її посередництвом, а не з мови-оригіналу) призводить до невластивого для української мови використання віддієслівних іменників з суфіксом *-к-* на позначення і процесу, і його результату *(верстка* як процес, *верстка* як пробний чи реальний відбиток для коректування), до появи термінів на позначення процесу, дії, утворених безафіксним способом (*розрив абзацу, обрив рядка, ввід тексту*). Це ж спричинює й наявність термінів – активних дієприкметників на *–чий*. *висячий рядок (завислий рядок,* або, якщо перекладати з англійської мови, *рядок-'вдова"), нерозриваючі пробіли, обмежуючий прямокутник, оточуюча рамка, направляючі* тощо.

Отже, протягом останніх десятиліть термінологія видавничої справи внаслідок стрімкого удосконалення технологічних процесів та масової їх комп'ютеризації поповнилася новими мовними одиницями. Цей лексичний матеріал потребує ретельної термінознавчої і професійної (з погляду видавця та поліграфіста) експертизи. Оскільки більшість термінів разом з англійським продуктом прийшла з англійської мови (часто через посередництво російської мови), дуже гостро постає проблема їх перекладу, пошуку найоптимальнішого українського відповідника, з урахуванням норм літературної мови і традицій вживання видавничих, поліграфічних термінів. В умовах нерозробленості і неупорядкованості терміносистеми, за відсутності належної словникової бази й достатнього масиву україномовних видань відповідної тематики, поряд з професійними знаннями, особливого значення набуває така якість сучасного фахівця, як знання і чуття мови, рівень його мовної культури.

1. Англо-українсько-російський словник з інформатики, програмування, обчислювальної техніки / Уклад.: А. Бартків, О. Гринчишин, Я. Гринчишин. К., 1995. 2.

Коссак О., Маньковський С. Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. Львів, 1991. 3. Коссак О. Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки / Лінгв. ред. О. Микитюк. Львів, 1995. 4. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. Львів, 1994. 5. Шевченко В. Лексика комп'ютерних редакційно-видавничих систем. Англо-український словник. К., 2000. 6. Adobe PageMaker 6.0: Посібник користувача. К., 1996.